

BIOLOGIYA O'QITUVCHILARNING SOG'LOM TURMUSH TARZI KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING METODIK TIZIMI.

Soliyeva Gulnoza Daniyarovna

JDPU, Zoologiya va anatomiya kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada biologiya o'qituvchisining sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini ahamiyati, qo'llash funksiyalari va biologiya o'qitish metodikasini zamonaviy 'edagogik imkoniyatlari yoritib berilgan. O'qitishning innovatsion faoliyatida biologik bilimlarni oshirish, o'zaro fikr almashishga qaratilgan. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini kasbiy-edagogik faoliyatga tayyorlashda yoshlar salomatligi va farovonligini ta'minlashga oid sanogen tafakkurni rivojlantirish, ularda biologik ta'lim mazmunida sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarni barqaror taraqqiyotni ta'minlaydigan asosiy omil sifatida e'tirof etilgan.*

Kalit so'zlar: *biologiya o'quv fanlarining o'qitishning didaktik asoslari, o'qitish shakllari, kasbiy 'edagogik faoliyat, sog'lom turmush tarzi kom'etentlik, 'edagogik imkoniyatlari.*

Respublikamizda bo'lajak pedagoglarni kasbiy pedagogik faoliyatga tayyorlashni innovatsion yondashuvlar asosida isloh qilish, ularda sog'lom turmush tarzi tafakkur ko'nikmalarini tarkib toptirish va rivojlantirishning o'quv-uslubiy tahminotini mustahkamlashga keng imkoniyatlar yaratilmoqda. Xalq tahlimi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasida "biologiya fanlarini chuqur o'rganishga mo'ljallangan didaktik materiallar va mulg'umedia mahsulotlarini yangi avlodlarini yaratish, o'quvchilarni mahnaviy-axloqiy tarbiyalash, ularning jismonan sog'lom va baquvvat shakllanishini tahminlash, umumtahlim maktab o'quvchilari uchun sog'lom ovqatlanish tamoyillarini ommalashtirish"² kabi ustuvor vazifalar belgilangan. Mazkur vazifalarga asoslanib, valeologik ko'nikmalarini tarkib toptirishning kontseptual asoslari mazmunini aniqlash, talabalarni addiktiv xulqdan himoyalash va o'z hayotiy faoliyatini to'g'ri tahlil qilishga o'rgatish orqali vitagen va sanogen tafakkurini rivojlantirish, innovatsion tahlil texnologiyalarga asoslangan metodik tizimini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur vazifalarga asoslanib, bo'lajak biologiya o'qituvchilarda sog'lom turmush tarzi kom'etentlikni takomillashtirishning innovatsion texnologiyalarini didaktik mazmunini aniqlash, biologiya o'qitish metodikasi mazmunida bo'lajak biologiya o'qituvchilarini sog'lom turmush tarzi kom'etentlikni rivojlantirishning didaktik mazmunini aniqlash, biologiyani o'qitish mazmunida o'quvchilarni o'z hayotiy faoliyatini to'g'ri tahlil qilishga o'rgatish orqali sanogen tafakkurini rivojlantirishga asos bo'luvchi bilim, ko'nikma va malakalarni tarkib to'rtirishga asoslangan metodik tizimni uzviylik va izchillikda boshqarish imkoniyatini beradi.

². "Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги ПФ-5712-сонли Қарори. Қонун ҳужжатлар маълумотлар базаси.<http://lex.uz/docs/4312785>.

Bo'lajak biologiya o'qituvchisining sog'lom turmush tarzi kom'etentligini rivojlantirish muammosi ilmiy 'edagogik, 'sixologik, tibbiyot va biologiya ta'lim mazmunida innovasion yondashuvlar asosida tadqiq qilingan bo'lib, mazkur tadqiqot faoliyatida metodik manba bo'lib xizmat qiladi. Sog'lom turmush tarzi kom'etentlik biologiya o'qituvchisidan biologik ta'lim mazmunida sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini tarkib to'tirishda 'edagogik uddaburonlik, innovasion faoliyat va ta'lim-tarbiya ishlariga tayyorlanish tizimini rejalashtira olishga bo'lgan layoqatiga ega bo'lishni talab etiladi.

Pedagogika Oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak biologiya o'qituvchilarning kasbiy 'edagogik faoliyatga tayyorlashda "Biologiya o'qitish metodikasi", fani hamda 4+2 asosida uquv amaliyotlar tashkil etish keng yo'lga qo'yilgan bo'lib, bu muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Mazkur fanlarni o'qitishda talabalarda kasbiy o'quv bilish faoliyatni rivojlantirish, biologik ta'lim mazmuni va tuzilmasi, zamonaviy yondashuvlar asosida sog'lom turmush tarzi kom'etentlikka oid ta'lim mazmunini yangilash imkoniyatlari bilan tanishtiradi. Ushbu biologiya fan asoslari bilan bog'liq bo'lgan o'quv, jarayonlar, o'qitishning 'edagogik tamoyillar va qonuniyatlarni bilish, o'qituvchiga maktab biologiya kursi mazmunida valeologiyaga oid tushunchalar bilan bog'liq o'quv - tarbiyaviy jarayonlarni zamon talablariga mos holda tashkil etish va boshqarish imkonini beradi. Mazkur imkoniyat biologiya o'quv fanlarida sog'lom turmush tarzi kom'etentlikni tarkib to'tirishning didaktik asoslarini quyidagicha belgilash maqsadga muvofiqdir.

1. Biologiya o'qitishning barcha shakllarida sog'lom turmush tarzi kom'etentlikni tarbiyaga oid integrasion yondashuv asosida tarkib to'tirishning metodik asoslaridan foydalanish.

2. Biologik bilimlarni tiklash – biologik ta'lim mazmunida ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlar orqali valeologik bilimlarni tiklash, tahliliy va mantiqiy fikrlashga o'rgatish.

3. Biologik bilimlarni yangilash – sog'lom turmush tarzi yuzasidan avval o'zlashtirgan bilimlarini kengaytirish, aniq dalillar asosida rivojlantirish.

4 Biologik bilimlarni korrektsiyalash - valeologiya yuzasidan o'zlashtirgan bilimlarini tahlil qilish va yo'l qo'yilgan kamchiliklarni bartaraf etib borish.

Mamlakatimiz va xorijdagi ilmiy tadqiqotlar va ilmiy - metodik adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarda sog'lom turmush tarzini shakllantirishga doir bir qator ishlar amalga oshirilgan. L.N.Bashmakova, B.M.SHa'iro, G.U.Kurmanovalarning tadqiqot ishlarida sog'lom turmush tarzi insonning ruhiy, jismoniy jihatdan salomatligini ta'minlovchi omil sifatida organizmning faol yashashida turli xil kasalliklardan himoya etish yo'llarini yoritib berilishi muhim ahamiyatga ega [4]. D.J.SHa'irovaning tadqiqotlarida, o'quvchilarning valeologiya asoslari, gigienik tarbiyalash asosida sog'lom turmush tarzini tashkil etish muammolari yoritilgan bo'lib, gigienik tarbiyani tashkil etish yo'lidagi izlanishlar mohiyatining ochib berilishi, shuningdek gigienik tarbiyani yaxlit tizim tarzida tashkil etish borasidagi tajriba mazmunining ishlab chiqilishiga alohida e'tibor qaratilgan [6]. Zero, bu tarzidagi yondashuv tadqiqot ishining mohiyati to'g'risida aniq tassavur hosil bo'lishiga zamin yaratadi.

Bizning tadqiqot ishimizda biologiya o'qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashda valeologik kom'etentligini rivojlantirishning kom'etentlik mazmunini aniqlashtirish, innovasion texnologiyalar asosida o'quv bilish faoliyatini rivojlantirish, hamda sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini tarkib to'ganlik darajasini aniqlashda o'quvchilarni kreativ faoliyatni aniqlovchi didaktik to'shiriqlar tizimini ishlab chiqishdan iboratdir [3]. Mazkur didaktik to'shiriqlardan umumli foydalanish vitagen, refleksiv, salomatlikni saqlash va sanogen tafakkurni rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalarida samarali natija berishi kuzatiladi. Tadqiqot rivojida innovasion texnologiyalarning didaktik maqsadini aniqlash va darsning tuzilmaviy loyihasini ishlab chiqishda sog'lom turmush tarzi bilimlarni mazmunan tanlay olish va jarayonga tadbiiq etishning quyidagi 'edagogik imkoniyatlari aniqlandi: biologiya o'qitishning barcha shakllarida sog'lom turmush tarzi ko'nikmasini tarkib to'tirishning metod, vosita va texnologiyalaridan samarali foydalanish; biologiya o'quvchilarda sog'lom turmush tarzi ko'nikmasini tarkib to'tirish muammosining ustuvorligini mazkur jarayonni samarali tashkil etish va rivojlantirish orqali jamiyatimizning yuksak ma'naviyatli, bilimli va salohiyatli, barkamol shaxsga bo'lgan ehtiyojini qondirilishiga zamin yaratadi[5].

Bo'lajak biologiya o'qituvchisida sog'lom turmush tarzi kom'etentlikni takomillashtirishning didaktik asoslari ta'lim-tarbiya uzviylikida namoyon bo'lib, tadqiq qilinadigan ishining asosini tashkil etadi Bo'lajak biologiya o'qituvchilarda sog'lom turmush tarzi kom'etentlikni vitagen, refleksiv, salomatlikni saqlash va sanogen tafakkurni rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari asosida takomillashtirish, bo'lajak biologiya o'qituvchilarda sog'lom turmush tarzi kom'etentlikni didaktik funktsiyalari - bilimlarni yangilash, bilimlarni korreksiyalash, bilimlarga amal qilish, bashorat qilish, vitagen, refleksiv, salomatlikni saqlash va sanogen tafakkurni rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalari asosida takomillashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. J.O.Toli'ova, A.T.G'ofurov "Biologiya o'qitish metodikasi" metodik qo'llanma) T. Bilim. -2004y.
2. M.M.Isabayeva. Biologiyani o'qitishda o'quvchilarda sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini tarkib to'tirish tizimi (5-9sinflar misolida). - 2020y.
3. N.I. Taylaqov, M.M. Isabayeva, Voyaga yetmaganlar orasida jinoyatchilik va huquqbuzarlikka moyil o'quvchilarni tarbiyalashning ijtimoiy-'edagogik vositalari va texnologiyalari. III tom. Monografiya / N.I. Taylakov va boshqalar. - Toshkent: "Ta'lim" nashriyoti, 2019 yil. 320 b.
4. SHapiro B.M., Bashmakova L.N., Kurmanova G.U.Zdarovq obraz jizni. Almatq.: - 2003. - 240 s.
5. SHari'ova D.J. Maktab o'quvchilarining gigienik ta'lim - tarbiyasi. - Toshkent: - Medisina. 2004. - 24b.
6. SHari'ova D.J. Valeologiya asoslari. «M usiqa» nashriyoti. Toshkent. - 2010. -116b.
7. SHayxova X.O., Tillaeva G.H. Sog'lom turmush tarzi va yoshlar kamoloti. -T.: Falsafa va xuquq instituti nashriyoti. 2007. - 77 b.